

Plan van aanpak “3D-Ordening in de metropoolregio van Zuid-Holland”

1. INLEIDING

Samenhangende aanpak boven- en ondergrond: 3D-Ordening

Een duurzame ontwikkeling mogelijk maken is het doel van de Omgevingswet. Deze wet beoogt dat door de diverse aspecten die van betekenis zijn voor omgevingsbeleid, zoals ruimte, water, bodem, milieu, natuur, wonen, verkeer en vervoer en recreatie in samenhang te zien én met elkaar te verbinden. De wet staat een integrale aanpak vanaf het begin van het planproces voor. Ondergrond maakt daar onlosmakelijk deel van uit. In de VNG-commissie Milieu, Energie en Mobiliteit is op 7 juli 2016 de volgende afspraak gemaakt: *“Alle gemeenten van Nederland hebben op 1 januari 2021 bepaald hoe hun bodem en ondergrond ingezet kan worden voor hun maatschappelijke opgaven en dit geëffectueerd in de Omgevingsvisie en omgevingsplannen van de gemeente.”*

De provincie Zuid-Holland en de Zuid-Hollandse omgevingsdiensten staan een samenhangende benadering voor van boven- en ondergrond bij ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling. Een benadering die kort samengevat wordt met “3D-Ordening”. Achterliggende uitdaging is om bodem en ondergrond in volle “breedte en diepte” vroeg en samenhangend mee te nemen in de planontwikkeling voor gebieden, zodat bodemkansen worden benut en bodembelemmeringen worden weggenomen. De provincie stimuleert en ondersteunt regionale initiatieven die deze benadering toepassen in de praktijk om te komen tot een optimale kwaliteit van de leefomgeving. In een aantal delen van Zuid-Holland ondersteunt de provincie regionale netwerken en netwerkvorming waar het gaat om 3D-Ordening. Een van de gebieden waar 3D-netwerkvorming nog aan het begin staat, is de Zuid-Hollandse metropoolregio die bekend staat als Metropoolregio Rotterdam- Den Haag. Op deze regio richt dit voorstel zich.

Metropoolregio Rotterdam – Den Haag (MRDH)

De werkfilosofie van de metropoolregio is “Van, voor en door de 23 gemeenten”. Initiatieven voor samenwerking moeten vooral vanuit de gemeenten komen. Op het gebied van bodem en ondergrond vinden diverse initiatieven plaats. Het *Regionaal Bodemoverleg Metropoolregio* is een van deze initiatieven. Een overleg dat mede gebruikt wordt voor kennisuitwisseling over bodem en ondergrond tussen vakspecialisten uit de 23 gemeenten. De attractiviteit van een topregio wordt sterk bepaald door de kwaliteit van de leefomgeving. Een goede leefomgevingskwaliteit is essentieel. Het Regionaal Bodemoverleg Metropoolregio wil een duurzame benutting en bescherming van de ondergrond integraal onderdeel laten uitmaken van het leefomgevingsbeleid. De komst van de Omgevingswet als majeure operatie in het fysieke domein, biedt kansen om ondergrond vroeg en kansrijk te verbinden met de grote opgaven in het fysieke domein waar de metropoolregio voor staat en waar de MRDH op inzet.

Cultuurverandering

De Omgevingswet is een majeure operatie qua (vereenvoudiging van) regelgeving, die niet los is te zien van een noodzakelijke cultuurverandering bij organisaties en mensen in het fysieke domein. De verhouding *regels : cultuur* wordt vanuit het Min. van I&M geduïd in de verhouding 20 : 80. Dat illustreert welk belang gehecht wordt aan verandering van (samen)werken intern binnen organisaties, tussen organisaties (gemeenten, omgevingsdienst, waterschap, provincie, netbeheerders, etc.) en tussen overheden en burgers & bedrijven.

In veel planprocessen is de ondergrond niet als vanzelfsprekend vroeg in het proces, in volle samenhang en kansgericht betrokken. In de geest van de Omgevingswet zou dat wel zo moeten zijn. Er is nog een weg te gaan. MRDH wil graag stappen zetten, geïnitieerd vanuit de gemeenten in deze metropoolregio, om dit voor elkaar te krijgen. Die weg begint met werken aan bewustwording welke kansen de ondergrond biedt voor de ontwikkeling van de kwaliteit van de leefomgeving. Vervolgens vraagt dit ontwikkeling en inbedding van werkwijzen om de ondergrond te verankeren in reguliere beleidstrajecten voor de leefomgeving, zoals Omgevingsvisies en –plannen.

Vraag om een aanpak

Vanuit het *Platform Bodem in de Regio Rijnmond*, gecoördineerd door de DCMR, en vanuit het *Regionaal Bodemoverleg Metropoolregio* hebben een aantal gemeenten (waaronder Maassluis, Barendrecht, Albrandswaard, Ridderkerk en Hellevoetsluis) met steun van de provincie Zuid-Holland aan H2Ruimte gevraagd een aanpak uit te werken voor een project/proces dat de bewustwording vergroot binnen de gemeenten van de metropoolregio, waar het gaat om een duurzame omgang met de ondergrond bij ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling. Vanaf de start van de planvorming tot en met gebruik en beheer van gebieden. De aanpak moet leiden tot bouwstenen voor een efficiënte werkwijze om via 3D-Ordering bij te dragen aan de kwaliteit van de leefomgeving en daarmee aan de realisatie van de doelen van de metropoolregio.

Deze notitie werkt de aanpak uit. In hoofdstuk 2 komen doel, doelgroep en beoogd resultaat aan de orde, hoofdstuk 3 beschrijft de aanpak en hoofdstuk 4 het uitvoerende team, de planning en de begroting.

2. DOEL, DOELGROEP EN RESULTAAT

Doelen

1. Bewustwording welke kansen en beperkingen de ondergrond in de Zuid-Hollandse metropoolregio biedt;
2. Inzicht verschaffen welke ondergrondthema's relevant zijn in relatie tot de bestuurlijke ambities en maatschappelijke urgenties in de metropoolregio en de betrokken gemeenten;
3. De ontwikkeling en inbedding van werkwijzen gericht op een duurzame omgang met de ondergrond;
4. Ontwikkelen van een beeld over de gewenste regionale samenwerking op het gebied van 3D-Ordering.

Doelgroep

Het project richt zich op mensen binnen de gemeenten in de metropoolregio, werkzaam in relevante sectoren van het fysieke domein. Primair gaat het om mensen werkzaam op het gebied van ondergrond; secundair om mensen waar – vanuit ondergrond – verbinding mee gelegd moet worden om resultaten te boeken bij de oplossing van maatschappelijke opgaven.

Beoogde resultaten

- Bewustwording bij ondergronddeskundigen van de “breedte en diepte” van de ondergrond en de mogelijkheden, die dit biedt om aansluiting te vinden bij urgenties en uitdagingen die vooral in de bovengrond spelen;
- Bewustwording bij ro-deskundigen van de mogelijkheden die ondergrond biedt tot verdieping van het ruimtelijk beleid en kansen (en beperkingen) van die ondergrond bij gebiedsontwikkeling en projecten in het fysieke domein;
- Meer bekendheid bij ro- en ondergronddeskundigen van elkaars werkgebied (inclusief werk- en denkwijze) wat er toe zal leiden dat ze elkaar makkelijker en eerder zullen vinden in de samenwerking (beter, sneller, goedkoper en leuker);
- Inzicht in kansrijke werkwijzen om ondergrond goed in te bedden in planprocessen;
- Meer ambassadeurs voor de ondergrond en 3D-Ordering in de gemeentelijke organisatie en binnen de omgevingsdiensten (DCMR en ODH);
- Afspraken over nut en noodzaak van verdergaande regionale netwerkvorming 3D-Ordering in de komende jaren.

3. AANPAK

In onze opvatting is het noodzakelijk om in een stimulerend proces te werken aan een duurzame verbinding tussen collega's werkzaam op aanpalende beleidsterreinen van ondergrond. Het betreft onder meer ruimte, water, groen, verkeer, milieu, energie en beheer openbare ruimte als voorwaarde om tot een duurzame omgang met de ondergrond te komen. Dat betekent dat we inbreng en betrokkenheid vragen van deze collega's. Om dit voor elkaar te krijgen kiezen we voor een projectaanpak die bestaat uit de volgende activiteiten:

1. Oriëntatie ondergrond en samenwerkingservaringen met andere beleidsvelden.
2. Opstellen ondergrondagenda en -kansen.
3. Uitwerking ondergrondambities en benodigde acties.

Activiteit 1 Oriëntatie ondergrond en samenwerkingservaringen met andere beleidsvelden

Doel	<ul style="list-style-type: none">• Inzicht verschaffen in mogelijkheden die de ondergrond biedt• Inzicht verkrijgen in ervaringen met samenwerking tussen ondergrond en andere beleidsvelden
Resultaat	<ul style="list-style-type: none">• Succesfactoren in samenwerking en lastige kwesties in de praktijk
Werkzaamheden	<ul style="list-style-type: none">• Voorbereiding bijeenkomst• Bijeenkomst oriëntatie ondergrond en ervaringen samenwerking• Verslaglegging bijeenkomst• Overleg over resultaat en voorbereiding werksessie 2
Inbreng opdrachtgever	<ul style="list-style-type: none">• Interne organisatie van de bijeenkomst• Presentatie ondergrondwerk DCMR• Bespreken bevindingen en voorbereiding vervolg

Toelichting

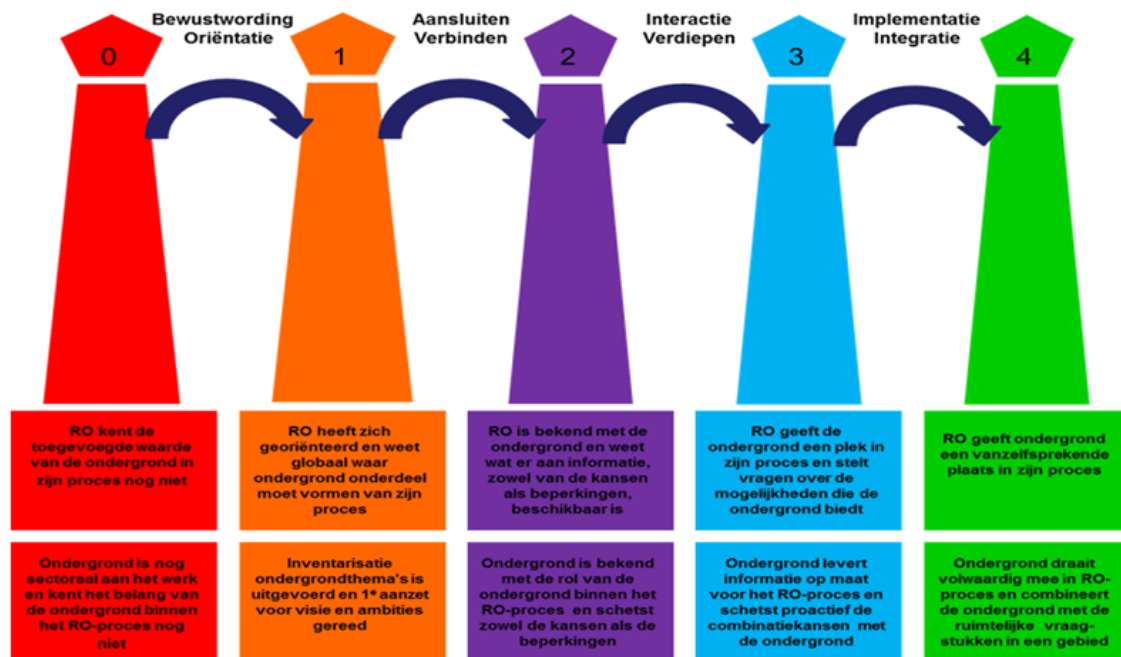
De ondergrond wordt nog niet als een vanzelfsprekend én onlosmakelijk element meegenomen in vragen over de ontwikkeling van de leefomgevingskwaliteit van gebieden. Kennis en (samenwerkings)ervaring lopen sterk uiteen tussen de verschillende relevante werkeenheden binnen een gemeente en binnen de omgevingsdiensten (DCMR en ODH). We starten het project met een werksessie (van maximaal 2 uur) die enerzijds bijdraagt aan kennisoverdracht en bewustwording van het belang van de ondergrond en anderzijds inzicht verschaft over de aard van de samenwerking en de wensen die daarover met het oog op de toekomst bestaan.

In het eerste gedeelte over kennisoverdracht is het zinvol om een kijkje in de keuken te bieden van waar de deelnemende gemeenten en DCMR (eventueel ook de provincie) nu staan als het om ondergrond en de verbinding van ondergrond en bovengrond gaat. Wat gebeurt er allemaal, wat zijn resultaten, wat is lastig en wat zijn ambities? Aanvullend hierop kan desgewenst uit de praktijk van H2Ruimte inzicht worden geboden wat anderen doen en gedaan hebben.

Vervolgens inventariseren we welke ervaringen er zijn in de samenwerking tussen bodem/ondergrond en aanpalende beleidsvelden. Dat doen we via een luchtige benadering in de vorm van het “torenspeel”. We gebruiken het zogenoemde torentjesmodel om organisaties (gemeenten en DCMR) te typeren. Dit model illustreert de ontwikkeling, die een organisatie kan doormaken als het gaat om de samenwerking tussen ruimte (leefomgeving) en ondergrond (zie kader Torentjesmodel).

Torentjesmodel

Het torentjesmodel schetst het leer- en ontwikkelproces dat ruimte en ondergrond moeten doorlopen om te komen van een situatie waarin er nauwelijks kennis en ervaring met het andere werkveld is (toren 0) tot een (ideale) situatie waarin het verschil tussen onder- en bovengrond er niet toe doet en het altijd vanzelfsprekend is dat ruimte en ondergrond elkaar nodig hebben (toren 4). Om van toren 0 naar toren 4 te komen, moet een aantal fasen in volgorde worden doorlopen. Het gaat om de volgende stadia:

Bron: SchemaSKB-Ontwikkelmodel (provincie Overijssel, Gelderland, Zeeland, gemeente Rotterdam)

Dit spel verschaft snel inzicht in de ervaringen die mensen hebben met de ondergrond en in de samenwerking met andere disciplines. Zo willen we ontdekken wat mensen uit de diverse beleidsvelden als lastige kwesties ervaren, wat goed gaat en waar mensen tegenaanlopen. We gaan het gesprek aan en dagen mensen uit om met oplossingen voor verbetering te komen. We reflecteren hierop met ervaringen uit onze praktijk. Tot slot agenderen we de vraag: hoe kunnen we door samen te werken elkaar helpen? We geven aan hoe we het vervolgtraject zien: welke stappen, welke opbrengst en welke inzet we verwachten. Het resultaat leggen we vast in een verslag. Dit bespreken we met de opdrachtgever evenals de opzet van werksessie 2.

Doelgroep (ook volgende sessies): Deelnemers aan het “Regionaal Bodemoverleg Metropoolregio” die tevens gevraagd worden om een collega van RO of ander aanpalend terrein mee te nemen. Naast medewerkers van gemeenten betreft het ook medewerkers van de omgevingsdiensten DCMR en ODH, waterschappen, drinkwaterbedrijven, etc.

Activiteit 2 Opstellen ondergrondagenda en -kansen

Doel	Verkenning hoe de ondergrond kan bijdragen aan ambities gerelateerd aan de maatschappelijke/politieke agenda in de metropoolregio
Resultaat	De ondergrondagenda bestaande uit: <ul style="list-style-type: none">• een overzicht met de relevante thema's per maatschappelijk agendapunt• een totaal overzicht van de ondergrondkwaliteiten voor de metropoolregio en zo nodig gespecificeerd voor de afzonderlijke deelnemende gemeenten• een overzicht met ondergrondkansen geordend naar maatschappelijk thema• (overige) urgenties vanuit ondergrond los van maatschappelijke thema's
Werkzaamheden	<ul style="list-style-type: none">• Bewerking maatschappelijke agenda tot geschikte input voor werksessie• Voorbereiding werksessie• Leiding werksessie• Verslaglegging werksessie• Rapportage Ondergrondagenda en -kansen• Overleg met de opdrachtgever
Inbreng opdrachtgever	<ul style="list-style-type: none">• Mede voorbereiden van de maatschappelijke agenda• Interne organisatie van de werksessie• Bespreken bevindingen en overleg vervolg

Toelichting

In deze activiteit staat een werksessie (maximaal 3 uur) centraal met de vraag: 'Hoe kan de ondergrond bijdragen aan de bestuurlijke ambities en ruimtelijke urgenties binnen de Zuid-Hollandse metropoolregio en eventueel gespecificeerd voor de afzonderlijke gemeenten?' Belangrijke input hiervoor vormen collegeprogramma's en strategische beleidsnota's en -visies van de gemeente en de strategische beleidsstukken van MRDH. Hieruit wordt door H2Ruimte een zogenoemde maatschappelijke agenda afgeleid.

In de werksessie wordt eerst op de maatschappelijke agenda gereflecteerd: herkennen we dit, wat moet toegevoegd worden, wat kan scherper, etc. Vervolgens worden de relevante ondergrondthema's bij deze agenda benoemd in gesprek tussen de deelnemers. Hierbij hanteren we de door H2Ruimte ontwikkelde "checklist ondergrondkwaliteiten" of een alternatief in de vorm van zogenoemde "moodkaarten". Zo ontstaat een ondergrondagenda per maatschappelijk thema. Vervolgens proberen we scherper in beeld te krijgen wat dan kansen zijn, die de ondergrond biedt, en wat beperkingen zijn. Per maatschappelijk thema resulteert dit in uitgewerkte ondergrondkansen.

In het gesprek worden argumenten uitgewisseld en leert men van elkaars kennis en ervaring. We stimuleren om het gesprek te voeren aan de hand van praktijkvoorbeelden, die de deelnemers inbrengen.

De maatschappelijke agenda zorgt voor structuur in de sessie. Aan het eind kijken we of we mogelijk nog urgenties vanuit ondergrond missen, die niet eenvoudig aan de maatschappelijke agenda te koppelen zijn. Ook deze leggen we vast. We komen terug op de vraag: hoe kunnen we door samen te werken elkaar helpen?

Het eindresultaat is de ondergrondagenda voor de metropoolregio (en de afzonderlijke gemeenten). Deze agenda bevat een opsomming van alle relevante ondergrondkwaliteiten met een korte omschrijving. Per maatschappelijk agendapunt is duidelijk wat de relevante ondergrondkwaliteiten zijn en welke kansen de ondergrond biedt. Bijvangst is een overzicht van aanvullende urgenties vanuit de ondergrond.

De resultaten worden vastgelegd in een rapportage "Ondergrondagenda en -kansen Metropoolregio Rotterdam Den Haag" en waar zinvol gespecificeerd voor elke deelnemende gemeente. Dit is een product voor intern gebruik binnen de gemeenten. Dit bespreken we met de opdrachtgever evenals de opzet van werksessie 3.

Activiteit 3 Ondergrondambities en acties

Doel	<ul style="list-style-type: none">• Verkenning wat zinvolle ambities zijn vanuit ondergrond om bij te dragen aan maatschappelijke opgaven en tot welke acties dit leidt• Verkennen van zinvolle vervolgstappen in de samenwerking tussen onder- en bovengrond
Resultaat	<ul style="list-style-type: none">• Overzicht van ambities per ondergrondthema• Bouwstenen voor een uitvoeringsagenda/actieprogramma per gemeenten en indien nodig voor de metropoolregio• Afspraken over vervolg samenwerking ondergrond en bovengrond in de metropoolregio
Werkzaamheden	<ul style="list-style-type: none">• Voorbereiding werksessie• Leiding werksessie• Verslaglegging werksessie• Rapportage Ambities en acties• Rapportage lessen uit het totale traject• Advies over vervolg• Overleg met opdrachtgever
Inbreng opdrachtgever	<ul style="list-style-type: none">• Interne organisatie van de werksessie• Bespreken bevindingen, lessen en advies

Toelichting

In een werksessie richten we ons op de formulering van doelstellingen/ambities per relevant ondergrondthema. Een ondergrondthema op zichzelf heeft geen ambitie, maar juist in de bijdrage aan de maatschappelijke agenda is het wel mogelijk om ambities te formuleren. We besteden ook aandacht aan de opstelling van een uitvoeringsprogramma / actieprogramma voor de afzonderlijke gemeenten en waar zinvol ook voor de metropoolregio als geheel.

In termen van het “torentjesmodel” is de vraag aan de orde: wat is er nodig om een torentje verder te komen? Of in andere woorden: Welke stappen zetten we in de komende periode om de ondergrond goed te verankeren in plan- en beleidsontwikkeling binnen de gemeenten, DCMR, ODH, waterschappen, drinkwaterbedrijven, etc.? Welke wensen zijn er over samenwerking binnen de metropoolregio en met andere partijen als provincie, omgevingsdiensten en waterschap(pen)? Hoe kan dit vorm krijgen (bijvoorbeeld in een verdergaand regionaal netwerk 3D-Ordening metropoolregio)?

Naast een advies over het vervolg rapporteren we ook de lessen uit het traject gericht op de deelnemende gemeenten, DCMR, ODH, waterschappen, drinkwaterbedrijven en anderen buiten de metropoolregio. Zo voldoen we ook aan wensen van partijen die dit traject financieel ondersteunen.

4. PROJECTTEAM, PLANNING

Projectteam

Het project wordt door een team van H2Ruimte onder leiding van Henk Puylaert en met medewerking van Anne Witteveen uitgevoerd.

Planning

Eerste sessie is eind september, de 2^e sessie in oktober en 3^e sessie in november 2017. Na elke sessie vindt een overleg plaats tussen een vertegenwoordiging van de opdrachtgever uit de metropoolregio, de provincie Zuid-Holland, de DCMR en de opdrachtnemer. Dit kan gevolgen hebben voor de inhoud van een volgende sessie.